

วัดไทยบนแหลมมลายูกับการสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรม Thai Temples on the Malay Peninsula and Creation of Multicultural Spaces

ปัญญา เทพลิง^{1*} และ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร²
Punya Tepsing^{1*} and Thongphon Promsaka Na Sakolnakorn²

¹ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

²สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Program of Community Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University

*ติดต่อผู้เขียน punya.t@psu.ac.th

ส่งบทความ 18 กรกฎาคม 2562 | แก้ไข 2 มกราคม 2563 | ตอรับ 8 มกราคม 2563 | เผยแพร่ 1 เมษายน 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมของวัดไทยบนแหลมมลายู โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ คณะกรรมการวัด ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว จำนวน 26 คน นำข้อมูลมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้าด้านข้อมูล และวิเคราะห์สร้างบทสรุปแบบวิเคราะห์พรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมมี 4 ลักษณะ คือ 1) การส่งเสริมวัดไทยเป็นที่พึ่งทางใจของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลื่อมใสศรัทธา ตั้งรูปบูชาตามความนิยม เปิดพื้นที่คนเชื้อสายต่าง ๆ สร้างวัตถุของความเชื่อทั้งโลกนี้โลกหน้า 2) ทำวัดไทยให้เป็นแหล่งเครื่องรางของขลัง จูงใจให้กลุ่มต่าง ๆ เข้าวัดสร้างปัจจัยแก่พระสงฆ์ 3) เปิดโอกาสเข้ามาจัดการด้านปูชนียสถานและวัตถุในวัดไทย ให้กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนดำเนินการ เช่น งานบริการ งานสาธารณูปโภค งานจัดระบบ งานสร้างหรือปรับปรุง 4) ทำวัดไทยให้เป็นศูนย์ท่องเที่ยว วัฒนธรรมไทย วัดไทยกลายเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมไทย นักท่องเที่ยวชาติต่าง ๆ ที่เยือนแหลมมลายูและสนใจวัฒนธรรมไทยนิยมเที่ยววัดไทย ผลการศึกษายังพบว่า การสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมของวัดไทยนอกเขตประเทศไทยวัฒนธรรมไทยมีพลังน้อย อัตลักษณ์วัฒนธรรม ถูกลดทอนในลักษณะการนำศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ มาผสมผสาน โดยเฉพาะจีน สำหรับวัดในเขตประเทศไทย การแสดงออกทางวัฒนธรรมไทยยังแจ่มชัดจากการควบคุมของรัฐไทย การสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมของวัดบนแหลมมลายูนอกเขตประเทศไทยใช้ฐานบริบทเชิงวัตถุหรือพุทธพาณิชย์ไม่น้อยกว่าวัดในประเทศไทย จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทโดยง่าย

คำสำคัญ: วัดไทย, การสร้าง, พหุวัฒนธรรม, แหลมมลายู

Abstract

The purpose of this qualitative study was to investigate creation of multicultural spaces by Thai Buddhist temples. Data were collected from related documents and from the field through observation and in-depth interview with 26 informants consisting of Buddhist monks, members of temple committees, local people, and tourists. Data reliability was tested using triangulation, and analyzed and concluded using analytical description.

The study found that multicultural spaces were created in the following aspects, 1) promoting Thai temples as spiritual anchors for all races who had faith in them, setting well-received altars, opening spaces for people of various races, making objects responding to this world and the next, 2) making Thai temples into sources of amulets attracting people to visit the temples and make donations, 3) opening opportunities for groups of people to manage the shrines and objects in Thai temples such as managing services, public utilities, work systems, building or renovation works. 4) making Thai temples cultural tourist destinations, a representation of Thai culture for tourists from many countries visiting the Malay Peninsula and interested in Thai culture to also make visits to Thai temples. Additionally, it was found that Thai temples outside Thailand and outside Thai culture did not have much power to create multicultural spaces. Thai cultural identities had been reduced by other cultures, especially Chinese, that had been brought into Thai temples. However, Thai temples in Thailand still had clear expressions of Thai culture as a result of being controlled by the Thai state. Because creation of multicultural society by Thai temples outside Thailand was found to be based more on objects or commerce than those in Thailand, it was easy for other races to come in and to have roles to play.

Keywords: Thai temples, creation, multicultural, Malay Peninsula

■ บทนำ

แหลมมลายูซึ่งครอบคลุมภาคใต้ของประเทศไทย มาเลเซียและสิงคโปร์ ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งล้วนมีวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนเชื้อสายมลายู มุสลิม เชื้อสายจีน เชื้อสายฮินดู เชื้อสายไทย เชื้อสายยุโรป หรือพม่า สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่มีเส้นทางการค้าผ่านช่องแคบมะละกา ทำให้มีเรือสินค้านานาชาติ ผ่านไปมา บางชาติสร้างพื้นที่พักเรือจนเติบโตเป็นชุมชน ขยายเผ่าพันธุ์ ประกอบกับการอพยพโยกย้ายจากสาเหตุ ต่างๆ เช่น ความต้องการใช้แรงงาน หนีภัยสงครามหรือ การเมือง การติดตามผู้นำเจ้าอาณานิคม เป็นต้น ดังที่ ฟรานซิส โจนส์ ได้กล่าวถึงเมืองจอร์ท ทาวน์เริ่มต้นขึ้นด้วยคน หลายกลุ่ม ผู้พำนักประกอบด้วยชาวจีน มลายู คริสเตียน ฮูลีเย (อินเดีย) สยาม และตะวันออก (พม่า) (Reid, 2009) เป็นผลให้ ประชากรมีหลากหลายยิ่งขึ้น คนเหล่านี้มีความเชื่อต่างกัน สะท้อนออกมาเชิงสัญลักษณ์ เช่น วัด มัสยิด หรือเทวาลัย ท่ามกลางความเติบโตของสังคมแหลมมลายูวัดไทยเป็น อีกหนึ่งพื้นที่สะท้อนถึงการมีอยู่ของคนไทยหรือคนสยาม ในภูมิภาคนี้ เหตุผลคือจารีตศาสนาและวัฒนธรรมที่ติดตัว คนเหล่านี้ ปรากฏตามย่านชาวสยามทางตอนเหนือของ มาเลเซียหรือชาวไทยพุทธที่กระจายอยู่ในเมืองใหญ่ๆ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ กัวลาลัมเปอร์ ดังมีงานเขียนของ อังรงค์ดี อายุวัฒน์ (2547) ที่ชี้ว่าวัดไทยในป็นังเกิดจากแรงศรัทธา ของสยาม เนื่องด้วยสมัยนั้นชนชั้นนำของประเทศนิยมลัทธิ ในป็นัง ดังเช่น วัดป็นังบงอร์ ซึ่งสร้างโดยเชื้อสายราชวงศ์

ปัจจุบันวัดไทยบนแหลมมลายูมีสภาพเปลี่ยนแปลง หลายด้าน สภาพสังคมใหม่ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ วัฒนธรรมของวัดไทย ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการวัด บทบาท ของวัดในสังคม ลักษณะศิลปะหรือกายภาพของวัด ยิ่งสังคม บนแหลมมลายูเปิดพื้นที่ให้คนหลากหลายวัฒนธรรมเข้ามา ร่วมพัฒนา ยิ่งทำให้สัญลักษณ์ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย พรวามัว อำนาจการบริหารของรัฐไทยเข้าไปไม่ถึง ยิ่งยาก ที่จะดำรงมาตรฐานความเป็นไทยไว้ กระนั้นก็ดียังมีผลดี คือ ทำให้วัดไทยเป็นที่ยอมรับจากคนหลากหลายวัฒนธรรม มากขึ้น เพราะได้สนองต่อความเชื่อและรสนิยมที่แตกต่าง วัดไทยกลายเป็นพื้นที่สร้างสังคมพหุวัฒนธรรมบนฐานการ เห็นคุณค่าและประโยชน์ทางสังคมร่วมกัน มีผลการวิจัย ของ ปัญญา เทพสิงห์ และ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร (2554) ที่ระบุว่า วัดไทยในกัลันตันส่วนใหญ่นิยมสร้างตาม แบบศิลปะไทย บางแห่งศิลปะจีนเกือบทั้งหมด โดยคน เชื้อสายจีนที่นับถือพุทธศาสนาเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ คนสยามมีอำนาจในการต่อรองน้อยมาก วัดไทยถูกลดทอน

ความเป็นไทย แต่วัดก็ยังเป็นพื้นที่สังคมที่สัมพันธ์กับ ส่วนต่าง ๆ และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

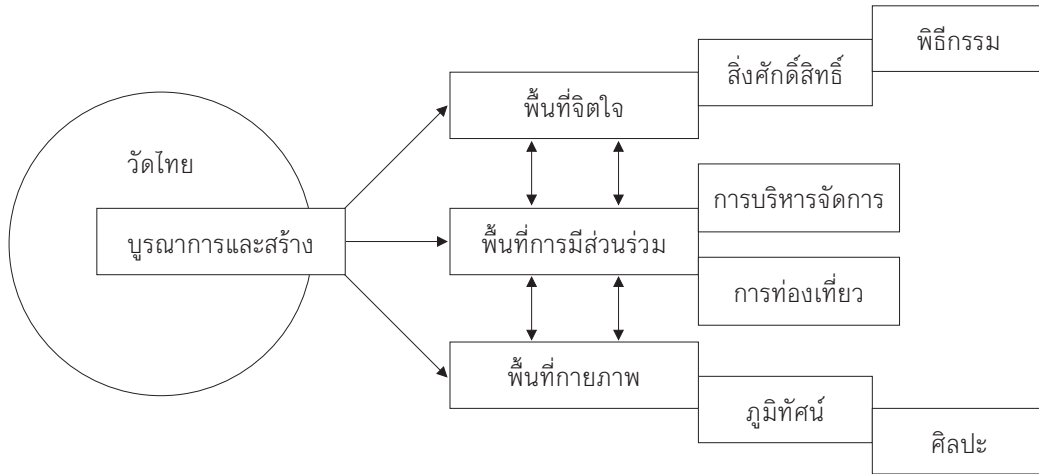
พื้นที่สังคมของวัดไทยในมลายูมีโอกาสปรับเปลี่ยนเสมอ ตามอิทธิพลวัฒนธรรมภายนอกซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ อันทำให้ ความหมายของพื้นที่วัดอาจแปรเปลี่ยนไปจากเดิม สอดคล้อง กับแนวคิดของ วูฒินันท์ แท่นนิล (2551) ที่กล่าวว่า การสร้าง พื้นที่ในสังคมเป็นกระบวนการสร้างสัญลักษณ์เพื่อให้เกิด การยอมรับร่วมกันของคนในพื้นที่ โดยพื้นที่นั้นมักประกอบ สร้างด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางโครงสร้าง การปกครอง ประเพณีวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Lefebvre (1991) เห็นว่าเมื่อก้าวถึงพื้นที่สังคมย่อมหมายถึงสิ่งที่ ถูกสร้างและความสัมพันธ์ของสิ่งที่ถูกสร้าง พื้นที่สังคมเป็น ที่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างการผลิต และการสืบทอดทางสังคม เป็นผลผลิตจากกระบวนการของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์ กับเวลา โดยเขาได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสามระดับ คือ พื้นที่ที่ เป็นธรรมชาติด้านกายภาพ พื้นที่ที่หมายถึงการรับรู้ทางจิตใจ และพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยกิจกรรมการปฏิบัติการ โครงการต่าง ๆ นอกจากนี้เขายังแบ่งกระบวนการพื้นที่สังคม ออกเป็น 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) กระบวนการสร้างขอบเขต ของพื้นที่ 2) กระบวนการสร้างความหมายของพื้นที่ 3) ปฏิบัติ การเชิงพื้นที่ ปฏิบัติการของพื้นที่ที่เป็นปฏิบัติการ ที่สร้าง และสืบทอดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความหมาย เขาเห็นว่าพื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่งของ ไม่ใช่อาณาบริเวณ สถานที่ แต่เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของส่วน ต่าง ๆ พื้นที่หลายแห่งเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งทุกกลุ่มชาติพันธุ์ มีสิทธิเข้าถึงสถานที่

สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ที่บรรจุด้วยผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม ที่ยังคงใช้ชีวิตตามครรลองของตน อมรา พงศาพิชญ์ (2545) ให้ความเห็นว่าเป็นสังคมที่ถูกสร้างให้ เกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม และเป็นสังคมซึ่งผู้คนยังมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ชนิดที่ไม่มีใครครอบงำใคร แต่มี การยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ผ่านการกำหนดขอบเขต ระหว่างกัน จากสภาพดังกล่าวบางครั้งพื้นที่ที่ต้องกลายเป็น พื้นที่ต่อรองทางวัฒนธรรม ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2561) เห็นว่าการทำให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรมได้นั้น เงื่อนไขสำคัญ คือการสร้างพื้นที่ทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น พื้นที่ทางภาษา พื้นที่ความรู้ พื้นที่การมีส่วนร่วม ฯลฯ โดยจะต้องเปิดให้มี พื้นที่ทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ มากขึ้น การต่อสู้ช่วงชิง ความหมายของกลุ่มต่าง ๆ อาจช่วยเปิดทางให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ การที่แต่ละกลุ่มดิ้นรนต่อสู้ก็ เพราะต้องการพื้นที่ในการแสดงตัวตนของตนเอง ในการ สร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ

ปัจจุบันแหลมมลายูปรากฏวัดไทยในสังคมเมืองและชนบท วัดไทยทุกแห่งได้รับความนิยมของคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ หลายวัดที่มีทั้งชาวมลายูเชื้อสายจีน เชื้อสายอินเดีย ชาวพม่า ชาวลาว หรือชาวตะวันตก แม้แต่ชาวมุสลิมไปร่วมกิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้นในวัดไทย ทั้งที่กิจกรรมเกี่ยวข้องกับศาสนาและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทำให้ผู้วิจัยสนใจว่า

วัดเหล่านี้มีการสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างไร

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีผู้วิจัยได้นำมาสร้างกรอบคิดเพื่อการศึกษา โดยพิจารณาว่า การบูรณาการวัฒนธรรมและสร้างวัดไทยเป็นพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมอาจมีหลายลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

แผนภูมิกรอบคิดเพื่อการศึกษา

■ **วัตถุประสงค์การวิจัย**

ในการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมของวัดไทยในแหลมมลายู

■ **วิธีดำเนินการวิจัย**

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บพื้นที่สนามในมาเลเซีย สิงคโปร์ และชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เพื่อสะท้อนบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีคนสยามและคนไทยมลายูเป็นชนกลุ่มน้อย อีกทั้งเก็บข้อมูลเชิงเอกสารเพื่อศึกษาภูมิหลัง แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลสนามใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก จากวัดไทยและชุมชนโดยรอบในประเทศมาเลเซียในรัฐกลันตัน 2 แห่ง รัฐปีนัง 1 แห่งในสิงคโปร์ 1 แห่ง และในพื้นที่ชายแดนใต้ 1 แห่ง รวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพระสงฆ์ 8 รูป ขวราวาสเชื้อสายไทย 6 คน ขวราวาสเชื้อสายจีน 4 คน นักท่องเที่ยว 8 คน การเลือกตัวอย่างใช้รูปแบบเจาะจง (purposive sampling) ไปยังผู้ที่ให้ข้อมูลมากที่สุด นำข้อมูลมาหาความน่าเชื่อถือโดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ถามซ้ำด้วยเงื่อนไขเวลา สถานที่ และบุคคล แล้ววิเคราะห์หลังการเก็บข้อมูล ทั้งรายวันและภาพรวมอีกครั้ง นำมาเขียนสรุปเชิงวิเคราะห์พรรณนา

■ **ผลของการศึกษา**

จากการศึกษาพบว่า การสร้างพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของวัดไทยมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. **การทำวัดไทยให้เป็นที่พึ่งทางใจร่วมกัน**

วัดไทยสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมจากการทำให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจ โดยไม่เลือกว่าเป็นชาติพันธุ์เดียวกันหรือไม่ หากมีความเชื่อคล้ายกันจะเปิดพื้นที่ร่วมกัน ดำรงไว้ซึ่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนหลายชาติพันธุ์ เพื่อชีวิตในโลกปัจจุบันหรือโลกหน้าก็ตาม เหล่าผู้ศรัทธาไม่ว่าคนเชื้อสายไทยหรือจีนที่นับถือศาสนาพุทธ เชื้อสายอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูหากมีชีวิตอยู่ถือโอกาสมาร่วมบุญกุศล ร่วมพิธีหรือกิจกรรมที่วัดไทยจัดขึ้น แต่หากตายไปนำอัฐินำมาบรรจุไว้ที่เดียวกันที่วัดจัดสรรพื้นที่ไว้ โดยเฉพาะเชื้อสายจีนที่วัดไทยพยายามสร้างสัญลักษณ์ร่วมกัน เพื่อสื่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ในรัฐกลันตันวัดไทยสัมพันธ์กับวัฒนธรรมจีนค่อนข้างมาก การผสมผสานศิลปกรรมของวัดสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรมที่ต่างเป็นชนกลุ่มน้อยในรัฐเดียวกัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ได้ชื่อว่า เป็นวัดไทยเฉย ๆ แต่ออกเป็นจีนทั้งนั้น เป็นวัดผสมผสานจะเป็นวัดจีนก็ไม่ใช่ เพราะมีพระไทยอยู่” ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่บนฐานอำนาจที่เกิดจากกลไกทางเศรษฐกิจ เป็นความชอบธรรมที่คนเชื่อ

สายไทยจะขออุปถัมภ์จากนายทุนจีน โดยมีข้อแลกเปลี่ยน มากน้อยตามความต้องการของผู้อุปถัมภ์ และตั้งอยู่บนฐาน การเจรจาต่อรองระหว่างฝ่ายรับกับฝ่ายให้ บ้างก็ยึดหยุ่น บ้างก็อึดระ บ้างก็บังคับ ดังคำกล่าวของมคทายกวัดว่า “คนที่ มีทุน มีอะไร ส่วนมากเป็นพวกจีน เป็นพวกอาเสี้ย เขาให้ทุน เขาจะให้ทำแบบเขา ถ้าเป็นแบบไทย เขาก็ไม่ทำ เขาไม่ให้ เขาขอให้มีแบบเขา ถึงสร้าง ปั้นรูปพระก็เป็นแบบเขา เขาจะ ภูมิใจ” (ริน จันทโร, 2554, ตุลาคม 12, สัมภาษณ์) การมี รูปศักดิ์สิทธิ์หลาย ๆ คตินิยม ไม่ว่าจะแบบจีน เช่น กวนอิม แบบ อินเดีย เช่น พระพิฆเนศ ย่อมทำให้วัดเป็นที่ดึงดูดใจของคน ทุกชาติพันธุ์ การมีที่พึ่งร่วมกันภายในวัดไทยทำให้วัดกลายเป็น แหล่งรวมของคนที่หลากหลายวัฒนธรรม แม้วัดอื่น ๆ แตกต่างกันบ้างก็ตาม

วัดไทยในมาเลเซียหลายแห่งเป็นที่บรรจุอัฐิของคน เชื้อสายจีน เนื่องจากคนเชื้อสายจีนถูกกีดกันเรื่องการซื้อ ที่ดินปลูกสร้างจึงอาศัยวัดไทย ประกอบกับวัดไทยส่วนใหญ่ เต็มใจให้ชาวจีนมาใช้พื้นที่ เนื่องจากมีโอกาสได้รับเงินบำรุง วัดอีกจำนวนหนึ่ง พระอมิตาภะซึ่งตั้งเด่นตระหง่านรูปกลาง วัดแห่งหนึ่ง คือ ผลสำเร็จของชาวจีน ซึ่งไม่เพียงผลงาน สอนความต้องการของวัดเท่านั้น ชาวจีนยังต้องการให้เป็น ที่พึ่งทางใจ ทั้งระหว่างที่มีชีวิตอยู่และที่พึ่งดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับแล้ว ขณะที่ชาวไทยถือพระอมิตาภะองค์ใหญ่เป็น สิ่งสร้างชื่อเสียงให้วัดดึงดูดคนมาเที่ยววัดมากขึ้น เพราะ คนเชื้อสายไทยส่วนใหญ่นับถือพระศรีศากยมุนี หากพิจารณา

ปฏิสัมพันธ์โดยใช้พระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่กลางแจ้งร่วมกัน จะพบว่า คนในวัฒนธรรมไทยจะสร้างความสัมพันธ์กับ พระอมิตาภะในแง่พระพุทธรูปองค์หนึ่งที่มีชาวจีนสนับสนุน อยู่เบื้องหลัง ซึ่งไม่จริงยั่งยืนจึงมีโนคติเกี่ยวกับความตาย น้อยมาก ขณะที่คนในวัฒนธรรมจีนถือเป็นองค์สำคัญแห่ง โลกหน้า เป็นเทพแห่งสุชาติที่ไฝ่ฝันจะไปถึงเมื่อตายแล้ว จึงสร้างมโนคติให้กับหลังความตายอย่างยิ่ง ความเชื่อเช่นนี้ ส่งผลให้สร้างและพิธีพิถันในการตกแต่งที่ใส่อัฐิประจำตระกูล ไว้เบื้องหลัง

การใช้วัดไทยสร้างที่ใส่อัฐิหรือกระดูกของชาวจีนช่วย ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างคนเชื้อสายไทยกับจีน เพราะต่างมีกระดูกอยู่ใกล้กัน บ้างตั้งโกกระดูกในช่องเล็ก ๆ บ้างก็มีขนาดใหญ่ ทุกคนถอดสถานะตนเองมาใส่ใจใน พิธีกรรม หากอุทิศส่วนกุศล หมั่นดูแลที่ใส่อัฐิ และตกแต่งให้ สวยงาม ก็จะได้รับ การคุ้มครองได้มาก ในวันเซ็งเม้งชาวจีน จะเข้าวัดไทยซึ่งใกล้เคียงกับวันทำบังสกุลบัวของคนเชื้อสาย ไทย ทั้ง 2 ครั้งจะมีทั้งไทยและจีนร่วมด้วย โถหรือโกศใส่อัฐิ มีรูปแบบสีสันแตกต่างกัน มีแบบศิลปกรรมไทยและจีน ในวัน ทำพิธีจะนำออกมาเช่นไหว้ เหมือนจัดแสดงงานศิลปะ ใ้อวด ความสวยงามของเครื่องโถโอซาม เปลี่ยนมุมมองใหม่ ว่า สุสานจีนหลังวัดไทยไม่เป็นเพียงสถานอุทิศส่วนกุศล แต่เป็น พิพิธภัณฑ์เครื่องโถกระดูก สถานที่ซึ่งคนต่าง ๆ มาร่วมพบปะ สังสรรค์กันมากมาย วัดไทยกลายเป็นความหวังชีวิตโลกหน้า ของคนที่หลากหลายด้วย

ภาพที่ 1 (ภาพซ้าย) รูปศักดิ์สิทธิ์ในคตินิยมแบบต่าง ๆ เรียงจากใกล้สุดคือพระพิฆเนศ แป๊ะกง ฤๅษี พระสังกัจจาย พระพุทธรูป
ภาพที่ 2 (ภาพขวา) สุสานจีนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หลังวัดไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย

2. การทำให้วัดไทยเป็นแหล่งเครื่องรางของขลัง ทำของให้ศักดิ์สิทธิ์

จากการสังเกตและสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่าผู้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และนิยมมาวัดไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทผู้สูงอายุ (ประมาณ 50 ปีขึ้นไป) เป็นประเภทที่เข้ามาไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ไม่สนใจธรรมะ ไม่ต้องการเรียนรู้อะไร ประเภทกลางคน (ประมาณ 35-50 ปี) ประเภทนี้เป็นผู้แสวงหาความรู้ในหลักธรรม ชักชวนกันไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประกอบพิธีกรรม พร้อมทั้งจะปฏิบัติธรรม อาจเป็นเพราะความเชื่อของตนยังไม่มั่นคง จึงไปหาและทดลองเรียนรู้ธรรมะไปเรื่อย ๆ อีกประเภทหนึ่งเป็นกลุ่มหนุ่มสาว (ต่ำกว่า 35 ปีจนถึงวัยรุ่น) ประเภทนี้มักสนใจไปหาผู้วิเศษ ชอบไสยศาสตร์ เสกของให้ขลัง ลายสัก ไม่ค่อยสนใจธรรมะ โดยเฉพาะประเภทหลังนี้พบจำนวนมาก นิยมเข้าไปวัดไทยเพื่อหาสิ่งมงคลทำให้ตนเอง

อยู่ยังคงกระพัน ทั้งสามกลุ่มมีหลากหลายชาติพันธุ์ จากการสังเกตของผู้วิจัยที่วัดแห่งหนึ่งในสิงคโปร์ มีชายเชื้อสายจีน นิยมให้พระไทยปลุกเสกเครื่องรางของขลัง ด้วยความเชื่อที่ว่าเครื่องรางที่ติดอยู่ประจำตัวจะคงความขลัง หรือความศักดิ์สิทธิ์ก็ด้วยการปลุกเสกสม่าเสมอ นอกจากนี้ยังนำกระเป่าเงินมาเป่ามนต์คาถาเพื่อขอโชคลาภ นำหนังสือเป่ามนต์เพื่อให้ลูกหลานเรียนเก่ง วิธีการของคนเหล่านี้แต่ละคนจะเรียงแถวนำเครื่องราง สิ่งของใส่พาน พระสงฆ์รับพาน ร่ายมนต์คาถา แต่ละคนใช้เวลาไม่เกินสามนาที จากนั้นรับปัจจัยเป็นค่าตอบแทน การขอให้พระสงฆ์ไทยทำพิธีกรรมเป็นที่นิยมของคนเชื้อสายจีน เชื้อสายฮินดู หลายวัดสร้างรายได้จากการให้เช่าพระ วัตถุมงคล การทำวัตถุมงคลของให้ศักดิ์สิทธิ์ การรวมตัวของเหล่าผู้ศรัทธาที่แตกต่างกันหลากหลายทำให่วัดกลายเป็นพื้นที่พุทธวัฒนธรรมที่มีเครื่องรางเป็นสิ่งจูงใจ

ภาพที่ 3 พระสงฆ์ไทยกำลังปลุกเสกเครื่องรางแก่คนสิงคโปร์เชื้อสายจีน

ภาพที่ 4 พระสงฆ์ไทยกำลังปลุกเสกเครื่องรางแก่คนสิงคโปร์เชื้อสายอินเดีย

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย

3. การเปิดโอกาสเข้ามาจัดการด้านปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในวัดไทย

การจัดการด้านปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด ทั้งที่เกี่ยวกับการพัฒนา การบำรุงรักษา หรือประเพณีที่ต้องใช้ศิลปะ ล้วนทำให้คนที่มีความหลากหลายวัฒนธรรมได้เข้ามามีส่วนร่วม อันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ การจัดสร้างอาคาร สร้างพระพุทธรูป ศิลปวัตถุ เครื่องตกแต่งในวัดไทยมีน้อยชิ้นที่ผลิตในมาเลเซีย สิงคโปร์ ส่วนใหญ่สั่งตรงจากประเทศไทย จีน ไต้หวัน การสั่งซื้อและติดตั้งก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสหรือคนงานต่างชาติ ระหว่างคนหลากหลาย

ชาติพันธุ์ภายในวัด มีบางชิ้นนำเสนอขายโดยพ่อค้าชาวมุสลิม การจัดการปูชนียวัตถุของวัดยังส่งผลต่อการจ้างแรงงานต่างชาติ ศิลปะในวัดไทยหลายรูปแบบแสดงถึงเจตนารมณ์ของวัด ที่จะรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างคนในวัฒนธรรมต่าง ๆ ศิลปะเป็นสื่อชักนำให้คนเข้าร่วมกิจกรรมของวัดไทย ดังกรณีรูปแกะสลักพระพุทธรูปไสยาสน์แบบพม่าในวัดไทย ซึ่งนำมาจัดวางหน้าวัด ด้วยเหตุบังเอิญที่พ่อค้านำมาถวาย เพราะมีตาหนีขายออกไม่ได้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “คนพม่ากับคนสิงคโปร์มีหุ้นส่วนกันมาก คนสิงคโปร์ไปทำฟาร์มกุ้งที่พม่า คนพม่าก็ขายสร้างตลาดในสิงคโปร์ วัดพม่าในสิงคโปร์ก็มี ตอนถวายพระพุทธรูปไสยาสน์มีคนพม่า พระพม่า

เข้ามาร่วมพิธี พม่าในวัดไทย รุ่นไฟไหม้มีหลายองค์ศักดิ์สิทธิ์” (พระมหาเหรียญ, 2555, มีนาคม 27, สัมภาษณ์) จะเห็นว่า ชาวพม่าได้สร้างความสัมพันธ์กับวัดไทยผ่านพ่อค้าเชื้อสาย จีนชาวสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนจากไต้หวันศรัทธา วัดไทย มอบกระถางธูปเพียงเพื่อเติมเต็มให้รูปพระอมิตาภะ ภายในวิหารวัดไทยสมบูรณ์ขึ้น ในวัดยังตกแต่งด้วยภาพ อักษรพุทฺ์กันจีน ซึ่งได้รับมอบจากวัดจีนใกล้เคียง อันเป็นผล จากวัดไทยมอบเงินเพื่อการกุศล การแลกเปลี่ยนวัตถุสิ่งของ ต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นผู้คนหลายหลากที่เข้ามาสร้าง ปฏิสัมพันธ์กับวัด

เมื่อวัดต้องการสร้าง ซ่อมแซม หรือตกแต่งสถานที่ บางครั้งใช้ช่างอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เชื้อสายไทย งานศิลปะต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องจัดการโดยเจ้าของวัฒนธรรมนั้นเสมอไป เช่น ลายจีน ไม่จำเป็นต้องจ้างช่างจีน บางครั้งช่างไทยเนรมิตได้โดย ปรีक्षाช่างจีน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปะหรือสถาปัตยกรรม เกิดขึ้นได้จากปฏิสัมพันธ์ในหมู่ช่างด้วยกัน อันส่งผลต่อความ งามที่ผสมผสานกันด้วย ในการบำรุงรักษาวัดไทยส่วนใหญ่ได้ รับความช่วยเหลือจากคนเชื้อสายจีนในสิงคโปร์ กลุ่มคนไทยที่ เป็นแรงงานไทยเข้ามาช่วยเหลือวัดไทยน้อยกว่าคนเชื้อสายจีน ในสิงคโปร์ เหตุผลก็ด้วยเวลาจำกัด หญิงไทยบางคนเป็น แม่บ้านและมีสามีเป็นชาวสิงคโปร์หรือชาติอื่น ๆ คนเหล่านี้ ช่วยเหลือวัด เช่น กวาดขยะ ทำอาหาร เช็ดถูทำความสะอาด รูปเคารพภายในวัด และมักดึงสามีต่างชาติเข้าวัดไทยด้วยความ ช่วยเหลือได้ช่วยแบ่งเบาพระสงฆ์ ในการจัดสิ่งของที่ไ้ รับการบริจาคหรือให้ทาน ส่วนหนึ่งนำไปแจกแก่แรงงานไทย ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสชาวไทย ชาวสิงคโปร์ หรือชาติต่าง ๆ ต่างร่วมมือด้วยจิตศรัทธา กล่าวคือ การให้และการรับก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างพระสงฆ์ นายทุน แม่บ้าน แรงงานไทยและต่างชาติในพื้นที่วัดไทย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ของดีในวัดอาหนันทำให้คนจีนไปมาก วัดได้ของจากคนจีนมาก แล้ววัดเอาของมาบริจาคให้คนงานไทย” (ชูเกียรติ หอมขจร, 2555, มีนาคม 28, สัมภาษณ์)

4. การสร้างวัดไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมไทย

ชาวพุทธสยามบนแหลมมลายูมักสร้างวัดไทยให้ เป็นแหล่งรวมความเป็นไทย เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้า วัดโดยไม่ต้องไปถึงประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างศาสนามิ ่น้อยเข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมไทยในวัดไทย ความเลื่อมใส ลิงค์ศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มต่าง ๆ ร่วมกันนี้ แม้มีจุดมุ่งหมายอื่น ๆ แอบแฝง แต่สามารถร้อยรัดให้คนในวัฒนธรรมที่แตกต่างมี สัมพันธภาพที่ดี มีชาวตะวันตก ชาวมุสลิมอาหรับที่แต่งงาน กับหญิงไทยนิยมเข้าวัดไทยเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่าง

หลาย ๆ ครั้ง จนบางคนเลื่อมใสในพุทธศาสนา ดังคำสัมภาษณ์ ที่ว่า “สามีฉันเป็นชาวอเมริกา ชอบตามฉันเข้าวัดทุกวัน อาทิตย์ ชอบศิลปะไทยมาก จนเขารู้สึกศรัทธาในพุทธศาสนา” (ศุภลักษณ์ บัลเซอร์, 2555, มีนาคม 27, สัมภาษณ์) บางวัดไทย ใช้กลยุทธ์ประชาสัมพันธ์วัดด้วยความแปลกใหม่ ความ มหัศจรรย์ ความวิจิตรอลังการเพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวให้มา ชมวัด ดังวัดไทยในรัฐกลันตัน เป็นเพราะนโยบายของรัฐ ในด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยให้วัดไทย เป็นพื้นที่หนึ่ง ชาวมาเลย์เชื้อสายสยาม เชื้อสายจีนต่าง ร่วมกันสร้างวัดไทยให้มีจุดเด่น เมื่อสร้างพระพุทธรูปกลาง แจ่งกำหนดให้ครบทั้งสี่ริยาบถ คือ นั่ง นอน เดิน และยืน ภายใต้ความเห็นชอบของผู้นำท้องถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวไปวัด หนึ่งจะติดตามไปอีกวัดหนึ่งเพื่อให้ครบทั้งสี่ปาง ดังพบว่า มี พระพุทธรูปเดินหรือปางลีลาที่วัดพิบูลทอง มีปางไสยาสน์ที่ วัดโพธิ์วิหาร ซึ่งสร้างแบบศิลปะไทย มีพระพุทธรูปประทับนั่ง แบบจีนที่วัดมัสยิดมาราม ในเขตอำเภอชุมพุด และพระพุทธรูปประทับยืนแบบจีนที่วัดโพธิ์ญาณ สำหรับวัดโพธิ์ญาณยัง สถาปนาให้เกิดมีสิ่งที่สุด 3 ประการ คือ มีพระพุทธรูปสูงที่สุด มีกำแพงมังกกรยาวที่สุด มีโบสถ์งามที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า “ตอนนี้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของรัฐแล้ว มีไ้หัวน ฎีปุณ ฝรั่ง สิงคโปร์ มาเที่ยวมาถ่ายรูป มีมังกกรยาวที่สุด มีพระใหญ่ มีโบสถ์ที่งามแปลกตา มังกกรรอบวัดประมาณ 300 ฟุต ยาวเท่าไรเขียนที่ประตูวัด (แบน ศรีสุวรรณ, 2554, ตุลาคม 12, สัมภาษณ์)

จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดดึงดูดนักท่องเที่ยว วัดไทยของคนในวัฒนธรรมต่าง ๆ เท่ากับการมีศิลปวัตถุที่ สวยงามเป็นเครื่องเบิกทาง การผสมศิลปะหลายแบบยิ่งดึงดูด ใจมากขึ้น ผลพวงที่คนเชื้อสายไทยได้รับเมื่อนักท่องเที่ยว เข้ามาวัดไทยคือการแลกเปลี่ยนภาษา ความเชื่อหรือ วัฒนธรรมระหว่างกัน ชาวตะวันตกที่มาเที่ยวช่วยให้ชาวบ้าน เรียนรู้ภาษาตะวันตก ช่วยให้ชาวตะวันตกเรียนรู้ศิลปะไทยไป พร้อม ๆ กับศิลปะจีน ชาวมุสลิมที่เข้ามาช่วยให้เกิดยอมรับ ในความแตกต่างและคงอัตลักษณ์ของชาวพุทธ จึงนับได้ว่า วัดไทยจะเป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ของคนที่หลากหลาย วัฒนธรรมผ่านพื้นที่ท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นอกจาก ศิลปวัตถุแล้วการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ได้ทำให้นักท่องเที่ยว หลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาท่องเที่ยว ดังเช่น เทศกาล วันสงกรานต์ วันลอยกระทงซึ่งไม่เฉพาะชาวไทย ชาวจีนเท่านั้น มีชาวฮินดู ชาวมุสลิม ชาวตะวันตก ชาวพม่าเข้ามาท่องเที่ยว และร่วมกิจกรรม คนเหล่านี้บ้างเข้ามาเรียนรู้ประเพณีที่แปลก แตกต่างจากตน บ้างเข้ามาจับประมูลขายสินค้า จัดเครื่องเล่น จัดประรำ การตกแต่งประดับไฟ การจัดแสง สี เสียง บ้างเข้ามา

ภาพที่ 5 (ภาพซ้าย) นักท่องเที่ยวมุสลิมกำลังชื่นชมวัดไทย
ภาพที่ 6 (ภาพขวา) วัดไทยที่สร้างตามแบบศิลปะจีน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย

รับบริการทาน ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่สวยงาม บรรยากาศของงานวัดมีทั้งความสนุกสนาน ความตื่นตาตื่นใจ ความอบอุ่น ความสมหวัง ความหมายของวัดไทยสำหรับนักท่องเที่ยวจึงมีความหลากหลาย ขึ้นกับกลุ่มที่มาพร้อมนิยาม ผ่านปฏิบัติการที่กระทำต่อพื้นที่วัด การให้ความหมายต่อวัดไทยมีทั้งพื้นที่ปะทะ หนุนเสริมหรือต่อรองระหว่างกัน ความหมายที่แตกต่างหลากหลายของวัดไทย สะท้อนถึงกลุ่มคนหลากหลายที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ภายในวัด

วัดไทยไม่เพียงเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม แต่ยังเป็นพื้นที่ทำให้ศิลปะหรือเทศกาลต่าง ๆ เปลี่ยนแปลง ในลักษณะการประดิษฐ์สร้างประเพณี ดังเช่น รูปปั้นราหูคาบมังกรเหนือซุ้มประตูวิหารกวนอิม ที่มุ่งหวังให้ผู้ลอดผ่านรอดพ้นอุปสรรคราหูแบบไทยถูกนำมาประยุกต์ใช้กับกวนอิมของจีนเพื่อตอบสนองต่อคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมืองที่ประสบปัญหาวิกฤติแห่งชีวิต วัดไทยบนแหลมมลายูนอกประเทศมักสื่อถึงการหาประโยชน์เชิงพุทธพาณิชย์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าพื้นที่ที่สังคมพหุวัฒนธรรมไม่ใช่อาณาบริเวณของสถานที่ แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของคนที่ประกาศศรัทธาของศาสนศิลป์ การให้ความหมายและคุณค่าแก่ศิลปะซึ่งไม่เพียงความสวยงาม แต่ยังเป็นสัญลักษณ์การท่องเที่ยวที่ต้องการเพิ่มมูลค่าทางศาสนา จึงนับเป็นปฏิบัติการที่รวมเอาลักษณะกายภาพ จิตวิญญาณ และสังคมไว้ร่วมกัน วัดไทยกลายเป็นพื้นที่พักผ่อน แหล่งประกอบพิธี แหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมเกือบทุกแขนง พื้นที่จัดงานเทศกาล และพื้นที่หารายได้

วัดไทยในแหลมมลายูยังเป็นเป้าหมายหนึ่งของนักท่องเที่ยวมุสลิม เป็นเพราะความสวยงามแปลกตาของศิลปะไทยไม่เกี่ยวกับศาสนา การที่ชาวมุสลิมเข้ามาชื่นชมวัดไทย

นั้นมี 2 สาเหตุ ประการแรก คือ ความต้องการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม พระสงฆ์ในจังหวัดนราธิวาสตั้งข้อสังเกตว่ามุสลิมที่มาชมวัดไทยมีความสุภาพอ่อนโยน ชอบแสวงหาความเพลิดเพลินจากการเรียนรู้วัฒนธรรมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “ประทับใจวัดไทยมาก สามารถชมสิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยเห็นขอชื่นชมบรรพบุรุษของไทยเรา ที่ได้อนุรักษ์วัตถุโบราณถึงปัจจุบัน และขอขอบคุณเจ้าอาวาส เจ้าหน้าทีที่เสียสละดูแลอย่างยิ่ง” (แวนอรมา แวอาลี, 2554, ตุลาคม 14, สัมภาษณ์) ประการที่สอง คือ ความต้องการเปรียบเทียบวัฒนธรรม มีนักเรียนโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามบางคน สงสัยในพฤติกรรมของครุมุสลิมผู้นำพามาเยี่ยมชมวัดว่า เหตุใดครูจึงไหว้พระ ครูอธิบายให้นักเรียนฟังถึงการไหว้ มิได้ไหว้เพราะยึดถือเป็นนักบวชในพุทธศาสนา แต่ไหว้เพราะเป็นมารยาทสังคมเหมือนไหว้ผู้ใหญ่ทั่วไป หากไหว้พระพุทธรูปจึงจะมีความผิดหลักศาสนา ลักษณะนี้ช่วยให้เด็กและเยาวชนมุสลิมเข้าใจในความแตกต่างของศาสนา การเข้าวัดของชาวมุสลิมนอกจากเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างแล้ว ยังเกิดการเปรียบเทียบด้านศิลปะ มีนักเรียนปอเนาะที่ทักท้วงว่า ภูมิของท่านเจ้าอาวาสใช้ศิลปะแบบของเรา เพราะมีลายไม้เหมือนกัน ท่านจึงตอบว่า ศิลปะพวกนี้มาจากอินโด มาจากชวา มีหลายเชื้อชาติผสมกัน หลังจากนั้นต่างคนต่างอภิปรายเปรียบเทียบกับสิ่งที่คุ้นเคย พิจารณาความเหมือน ความแตกต่าง สะท้อนถึงการสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวของวัดไทยยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันของคนหลากหลายวัฒนธรรมด้วย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพุทธวัฒนธรรมบนแหลมมลายู ช่วยสะท้อนให้เห็นพุทธวัฒนธรรมเป็นลิ่งประดิษฐ์ทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนต่าง ๆ (ethnicities) ที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ โดยกลุ่มชนเหล่านี้ยังเปิดใจรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ด้วยที่อาจนำมาสู่ความล้มพันธ์และเลียนแบบ ดังนั้นพื้นที่พุทธวัฒนธรรมจึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายสำหรับกลุ่มชนต่าง ๆ ที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน วัดไทยกลายเป็นพื้นที่ที่พุทธธรรมก็ด้วยเงื่อนไขความสามารถตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่ม ไม่ว่าทางกาย ทางใจ และทางสังคม ผลการศึกษาวัดไทยกับการสร้างพื้นที่พุทธธรรมที่พบว่า การส่งเสริมวัดไทยให้เป็นพื้นที่พึ่งทางใจของทุกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นวิธีหนึ่งสภาพนี้เป็นเพราะสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการที่พึ่งทางใจหรือสิ่งยึดเหนี่ยว ทางวัดได้นำจุดนี้มาใช้เรียกว่า ความศรัทธา ใช้ความนิยมของศาสนิกชนที่นับถือรูปเคารพมาจูงใจ วัดไทยในมลายูนิยมสร้างรูปเคารพไว้ในพื้นที่วัดให้ตอบสนองทางใจแก่คนทุกกลุ่ม ให้ผู้ศรัทธากราบไหว้ ดังเช่นรูปสมมติพระพุทธรูปตามคตินิยมของคนเชื้อสายไทย เป๊าะกงหรือกวนอิมของคนเชื้อสายจีน พระพิฆเนศของคนเชื้อสายอินเดีย จำลองพื้นที่โลกนี้และโลกหน้าด้วยจินตนาการแบบต่าง ๆ ให้ผู้คนเห็นสวรรค์เป็นที่พึ่ง วัดไทยบางแห่งสร้างพื้นที่ให้คนเชื้อสายจีนตั้งโกศกระดูกของบรรพบุรุษแบบเดียวกับคนไทย วัดถูกสร้างให้เป็นโลกแห่งความเป็นความตาย สมมติไว้ด้วยอาณาเขตที่พระพุทธรูปองค์สามารถคุ้มครอง นับตั้งแต่มีชีวิตไปจนถึงหลังสิ้นชีวิต ยังผลให้หลายกลุ่มชนต่างสร้างสัญลักษณ์เพื่อขอการรับรองจากพระพุทธรูปองค์ สอดคล้องกับแนวคิดของเลอแฟบ (Lefebvre, 1991) ที่เห็นว่ายังมีพื้นที่ลักษณะหนึ่งคือพื้นที่จินตนาการ เป็นการปรากฏตัวของที่ว่างเชิงความคิดที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา พื้นที่วัดไทยนอกจากปรากฏขอบเขตพื้นที่แน่นอน ยังถูกมองเป็นสถานที่ส่งคนไปสู่คติภพ หรือกล่าวได้ว่ามีความหมายต่อคนหลายชาติพันธุ์ ที่เห็นวัดไทยเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และรับรู้ถึงอำนาจเหนือธรรมชาติร่วมกัน เหตุนี้จึงต้องสร้างสัญลักษณ์บางอย่างขึ้นมาเป็นตัวแทนที่เป็นสากลที่สุด

วัดไทยบางแห่งถูกนิยามเป็นแหล่งเครื่องรางของขลัง เครื่องรางกลายเป็นสัญลักษณ์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ถูกผลิตขึ้นมาแจกจ่าย ให้เช่าแก่ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ศรัทธา การสร้างพื้นที่แบบนี้เป็นผลจากความต้องการที่พึ่งทางใจ อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าการทำให้วัดเป็นพื้นที่พุทธธรรมนี้มีผลตามมาหลายประการ เช่น รายได้จากการเช่าหรือเสกพระเครื่อง ชื่อเสียงของวัด และความมั่นคงของวัด เหตุนี้วัดไทยพยายามสร้าง

หรือรักษาชื่อเสียงด้านวัตถุมงคลเท่าที่ทำได้ แต่ไม่ถ้ายักหากพระในวัดไม่ขึ้นนำปฏิบัติให้ประจักษ์ ชื่อเสียงของวัดยังนำมาซึ่งความสนใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบประเทศไทยอาจใช้วัดไทยเป็นสื่อ นำพา วัดไทยกลายเป็นภาพตัวแทนประเทศไทยเพียงการจำลองศิลปะและความเชื่อ เมื่อวัดไทยถูกสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวไทยในต่างแดน ผู้คนเข้ามามีหลากหลาย นอกจากนักท่องเที่ยวยังมีกลุ่มคนงานก่อสร้าง กลุ่มผู้ให้บริการ กลุ่มผู้รักษาความสะอาด กลุ่มงานตกแต่งภูมิทัศน์หรือระบบสาธารณูปโภค สร้างการมีส่วนร่วมโดยไม่เลือกศาสนา ชนชั้น หรือสถานะ โดยมีเป้าหมายคือ ทำให้วัดไทยตอบสนองความพอใจผู้มาเยือนมากที่สุด เพื่อรายได้ของวัด ผลศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ไพลดาชัยศร (2552) ที่พบว่า ภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมและวัฒนธรรมบริโภค วัดไทยต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับภาวะที่เผชิญอยู่ โดยใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการดึงดูดคนและรายได้เข้าวัด ขณะเดียวกันพื้นที่วัดที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่สาธารณะที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ กลับทับซ้อนอยู่กับการเป็นพื้นที่ธุรกิจและท่องเที่ยว ทำให้วัดไทยบางวัดกลายเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยว โดยการผลิตสร้างและต่อรองผ่านสื่อต่าง ๆ

การสร้างพื้นที่สังคมของวัดไทยในแหลมมลายูยังยึดโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยว แม้ทุกวัดกำหนดที่ตั้งชัดเจนเพื่อสะดวกต่อการท่องเที่ยว ถึงกระนั้นขอบเขตและกายภาพของวัดไทยไม่สำคัญเท่ากับการสร้างความหมายต่อคนในสังคม วัดไทยจำเป็นต้องมีพื้นที่กำหนดสถานะ แต่ไม่ได้เป็นอิสระหรือเป็นนิติบุคคลเหมือนในประเทศไทย การบริหารจัดการหลายกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ขึ้นกับผู้บริหารวัดไทย ซึ่งมักมีคนมลายูเชื้อสายจีนร่วมอยู่ด้วย จึงเป็นไปตามนโยบายของกลุ่มนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของชัยวัฒน์ มีสัญฐาน (2561) ที่พบว่า มีชาวจีนมาเลเซียจำนวนมากที่เข้ามาให้การสนับสนุนวัดไทย และกลายเป็นผู้มีบทบาทหลักในกิจการของวัดหลาย ๆ แห่ง เมื่อมีคนจีนจึงไม่แปลกที่วัดไทยหลายแห่งกลายเป็นแหล่งทำเงินของนายทุนจีน ผู้หาประโยชน์จากวัด โดยสร้างพื้นที่ให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมกิจกรรมมากที่สุด นั่นคือผลประโยชน์ที่จะตามมาด้วยหัวใจสำคัญคือการทำให้วัดมีความหมายแก่ทุกกลุ่ม ไม่เพียงศาสนสถานของชาวพุทธ แต่ยังเป็นพื้นที่สาธารณะของทุกชนชาติ ใช้เครื่องราง วัตถุมงคล รูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมเทศกาลประเพณีและความสวยงามของศิลปะเป็นแรงกระตุ้นความต้องการ สร้างจินตนาการให้รับรู้ร่วมกันเป็นรูปธรรมด้วยศิลปะ ใช้วัดเป็นศูนย์กลางปฏิบัติตามความเชื่อที่มีอยู่ ความหลากหลายและแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทย ที่ประสานความเลื่อมใสศรัทธาของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ สอดคล้องกับ

แนวคิดของ Lefebvre (1991) ที่เห็นว่า กระบวนการสร้างพื้นที่สังคมประกอบด้วย การสร้างขอบเขตของพื้นที่ การสร้างความหมายของพื้นที่ และปฏิบัติการเชิงพื้นที่ที่สร้างและสืบทอดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความหมาย อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาบริบทพหุวัฒนธรรมบนแหลมมลายู ระหว่างชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยกับประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ยังมีประเด็นอภิปราย ดังนี้

1) บนแหลมมลายูการสร้างพื้นที่พหุวัฒนธรรมของวัดไทย ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยแตกต่างกับวัดไทยในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ที่เด่นชัด คือ อำนาจรัฐในการจัดการลักษณะพหุวัฒนธรรม ในประเทศไทยวัดไทยหรือองค์กรสงฆ์อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างใกล้ชิด ภาครัฐซึ่งมีบทบาทหลัก ๆ คือ กรมศาสนาและกรมศิลปากร การสร้างวัด การกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรม การบริหารจัดการวัดต้องได้รับความเห็นชอบจากภาครัฐ การยินยอมให้ศิลปกรรมต่าง ๆ หลากหลายวัฒนธรรมปรากฏในวัด โดยไม่คงเอกลักษณ์ไทยเกิดขึ้นได้น้อย ซึ่งต่างจากวัดนอกเขตประเทศไทย ที่มีความหลากหลายได้มากกว่า เพราะไร้อำนาจควบคุมของรัฐไทย การสร้างวัดไทยอาจไม่แสดงลักษณะไทยประเพณีหรือกลายเป็นอื่น หากมีวัดไทยในมาเลเซียและสิงคโปร์สร้างตามแบบศิลปกรรมไทยก็ด้วย เงื่อนไข คือ จิตสำนึกความเป็นไทย ความต้องการของคนสยามหรือคนไทย การต่อรองของชุมชนไทยที่ต้องการรักษาอัตลักษณ์ตนไว้ และนายทุนจีนผู้อุปถัมภ์วัดไทยต้องการให้คงศิลปกรรมไทยไว้เพื่อประโยชน์เชิงพุทธพาณิชย์ ที่เด่นชัดอีกประการคือ ขนาดของชุมชนพุทธแบบเถรวาทเชื้อสายสยามจำนวนประชากรชาวพุทธเชื้อสายสยามหรือไทยถ้ามิน้อย พลังเพื่อการรักษาเอกลักษณ์ของวัดไทยมีน้อยเช่นกัน สอดคล้องกับความเห็นของ อมรา พงศาพิชญ์ (2545) ที่เห็นว่ากรณีสังคมมีพลังวัฒนธรรมไม่เท่ากัน วัฒนธรรมที่มีพลังน้อยกว่ามีโอกาสถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมที่มีมากกว่า นั่นคือโอกาสที่คนสยามต่างประเทศจะต่อสู้อำนาจเพื่อรักษาสถานะวัดไทยทำได้ยากขึ้น สนับสนุนให้วัฒนธรรมชาติพันธุ์อื่นสร้างบทบาท พระสงฆ์ไทยมีอิสระในการเลือกกิจกรรมที่สนองผู้คนอย่างหลากหลายเพื่อความอยู่รอด ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการสร้างความหมายของพื้นที่ ดังที่ ยงยุทธ บุรณเจริญกิจ (2545) ให้ความเห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายของพื้นที่จะคอยกำหนดรูปแบบการใช้และปฏิบัติการของพื้นที่ ผู้เขียนจึงเชื่อว่าการช่วงชิงความหมายของวัดไทยโดยคนต่างวัฒนธรรม และการรักษาสถานะของวัดในพื้นที่ชายขอบไม่ทั่วถึงของรัฐไทย อาจก่อให้เกิดรูปแบบอื่นมาชดเชย พื้นที่ใดรัฐไทยไม่มีอำนาจดูแล โอกาสทำให้เกิดพื้นที่พหุวัฒนธรรมมีมากขึ้น

2) การสร้างพื้นที่ทางสังคมของวัดไทยด้านต่าง ๆ จนเกิดการต่อสู้ช่วงชิงความหมายของกลุ่มต่าง ๆ อาจช่วยเปิดทางให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง สภาพนี้ปรากฏชัดในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ แต่ กระนั้นก็ดีสำหรับคนสยามหรือคนไทยนอกเขตประเทศไทย ก้าวแรกของการเปิดพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจต้องแลกกับการสูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นไทย บางอย่าง เป็นลักษณะอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มผู้ร่วมหาผลประโยชน์จากวัดไทย เหตุนี้การสร้างความหมายของพื้นที่วัดไทยจึงขึ้นกับผู้ที่มีอำนาจจัดการ ที่มักเปิดทางสร้างมูลค่าขึ้นก่อนแล้วตีคุณค่าทางศาสนาตามมา ซึ่งส่วนใหญ่ร่วมภาคีกับคนมลายูเชื้อสายจีน

3) เมื่อความหมายแปรเปลี่ยนตามคำนิยามของผู้มีอำนาจจัดการ พื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ การเปิดพื้นที่ปฏิบัติการบนความหลากหลายวัฒนธรรม จึงไม่เพียงสนองความต้องการประชาสัมพันธวัฒนธรรมไทย แต่เป็นการได้มาซึ่งประโยชน์เชิงพุทธพาณิชย์ ครอบคลุมตั้งแต่องค์กรธุรกิจต้องการกระจายสินค้าสู่ผู้บริโภคให้ทั่วถึง ครอบงำนั้นวัดไทยก็ต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เข้าถึงทุกกลุ่มชาติพันธุ์ วัดนอกอาณาเขตไทยเรียกผู้ศรัทธาเข้ามาปฏิบัติการ เพื่อการดำรงอยู่ของวัดมากกว่าการสร้างและสืบทอดวัฒนธรรมไทย เมื่อเป็นเช่นนี้ภายใต้บริบทภายนอก วัดไทยอาจถูกเปลี่ยนความหมายเป็นพื้นที่ประกอบการก็ได้

■ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. จากผลวิจัยช่วยชี้ให้เห็นว่าวัดไทยบนแหลมมลายูนอกอาณาเขตไทย รัฐไทยควบคุมดูแลได้ยาก หากจำเป็นต้องอนุรักษ์วัฒนธรรมของวัดไทย ทำเพียงขอความร่วมมือจากชาวสยามหรือคนไทยที่ทำงานต่างประเทศ ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม หน่วยงานรัฐที่ดูแลด้านศิลปวัฒนธรรม จึงควรจัดโครงการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมไทย แก่คนเชื้อสายไทยบนแหลมมลายู

2. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรนำไปสู่การขยายผลว่าวัดไทยบนแหลมมลายูมีกระบวนการสู่วัฒนธรรมบริโภคนิยมหรือการทำวัดไทยให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้อย่างไร มีปัจจัยใดเกี่ยวข้อง กระบวนการกลายเป็นสินค้าของวัดนอกประเทศไทยน่าจะมีเงื่อนไขอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย

■ เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ มีสันฐาน (2561) วัดกับการดำรงความเป็นไทยของคนสยามในรัฐปะลิสและรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1(2), 169-205.

อัครศักดิ์ อายุวัฒนะ. (2547). *ไทยในมาเลเซีย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

ปัญญา เทพลิงห์, และ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2554). *รายงานวิจัยพหุลักษณะทางศิลปกรรมของวัดไทยในแหลมมลายู*. สงขลา: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

โพลดา ชัยศรี (2552). *รายงานวิจัยวัดไทยในกลันตัน การปรับตัวมิติทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนชาวพุทธในรัฐมูสลิม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ขงยุทธ บูรณ์เจริญกิจ. (2545). *กระบวนการสร้างต่อรองความหมายของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคม: กรณีศึกษาวัดปทุมคงคาและวัดไตรมิตรวิทยาราม* (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วุฒินันท์ แทนนิล. (2551). *การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นชายขอบของคนพลัดถิ่นชุมชนกะเหรี่ยงพลัดถิ่น ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

อมรา พงศาพิชญ์. (2545). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนันท์ กาญจนพันธ์. (2561). ปาฐกถาพิเศษ สังคมพหุวัฒนธรรม. ใน *ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล และ สรัสวดี อ๋องสกุล* (บรรณาธิการ), *สังคมพหุวัฒนธรรม* (น. 12-32). เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Nicholson-Smith, D. (translator). London: Blackwell Publishing.

Reid, A. (2009). A Prural Penninsular. In, M, Montesana, & P., Jory (Eds), *Thai south and Malay north* (pp. 27-38). Singapore: NUS Press.